

features of anti – Hitler military propaganda . The means that were at the disposal of the National Committee of Free Germany for conducting agitation, and the means of conveying information to compatriots has been determined.

Key words: propaganda, anti-Nazis, National Committee of Free Germany, Union of German Officers, World War II.

Статтю подано до редколегії
16.04.2017 р.

УДК 94(477.8) «1944/1964»

Наталія Мащенко

Запровадження загальнообов'язкової освіти в Ровенській області в повоєнний час

У статті відтворено процес запровадження в Ровенській області загальнообов'язкового навчання в післявоєнні роки. На основі архівних джерел досліджено стан загальної грамотності населення регіону, особливості розбудови шкільної мережі та її трансформації в середині 1950-х рр., зміни в складі учнівського контингенту. Акцентовано увагу на проблемних питаннях здійснення всеобучу та способах їх розв'язання.

Ключові слова: загальнообов'язкова освіта, всеобуч, шкільна мережа, учнівський контингент, Ровенська область.

Постановка наукової проблеми та її значення. У ХХІ ст. забезпечення обов'язкової освіти є однією з ознак сучасної цивілізованої держави. В Україні це підтверджено конституційною нормою, згідно з якою отримання безкоштовної освіти є безумовним правом громадянина. У цьому контексті цікавим є післявоєнний період на західноукраїнських землях, адже саме тоді в ході «радянзації» розпочалася масова кампанія під назвою «всенародний похід за загальне навчання – всеобуч».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Упровадження загальнообов'язкової освіти на західноукраїнських землях було предметом дослідження в наукових доробках як радянських, так і сучасних українських істориків. Більшість праць радянської доби вийшли друком у 1960-х рр. Серед них – роботи К. Присяжнюка [1], О. Завадської [2; 3], М. Грищенка [4]. Їм притаманне однобоке, зазвичай позитивне висвітлення процесів у ході запровадження обов'язкового навчання. До сучасних розвідок належать праця О. Логвиненка [5], який провів ґрунтовний аналіз запровадження всеобучу в 1950–1960-х рр. у всеукраїнському масштабі та роботах С. Сворака [5], який досліджував освітні зміни в Західноукраїнському регіоні. Окремо ж питання запровадження загальнообов'язкової освіти в регіональному аспекті, зокрема на Рівненщині, не розглядалось.

Отже, використовуючи наявні джерела, ставимо за мету проаналізувати особливості запровадження в Ровенській області загальнообов'язкового навчання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів досліджень. Перебудова школи на радянський лад, відновлена в 1944 р. на західноукраїнських землях, насамперед мала на меті залучення всіх дітей до навчання. Зауважимо, що запровадження всеохопного навчання розглядалося радянською владою як важливий чинник державної політики. Її засади викладено в законі «Про загальне обов'язкове навчання», який передбачав охоплення всіх дітей 8–10 років початковою (чотирирічною) освітою, а дітей, котрі мешкали в містах і робітничих селищах – обов'язковою семирічною освітою [7, с. 621]. Реалізація закону включала кілька складників: облік усіх дітей шкільного віку, відновлення й раціональне планування шкільної мережі, вирішення питання підвозу школярів із віддалених сіл та створення інтернатів при школах. Однак запровадження цих заходів в області було обтяжене низкою факторів. По-перше, становлення радянської освітньої системи проходило в умовах значних руйнувань, заподіяних війною. По-друге, стан загальної грамотності місцевого населення був незадовільним: частка неграмотних у віці від 10 років становила 47,8 % [8, арк. 90]. До того ж в умовах Другої світової війни більшість шкіл в області не працювали, тому охоплення

дітей навчанням на західноукраїнських землях було масштабнішим, аніж в інших регіонах УРСР. Із цією метою в Ровенській області до 20 червня 1944 р. проведено облік дітей і підлітків віком від семи до 15 років. Окремо обліковано сліпих, глухонімих та розумово відсталих дітей, щоб охопити їх навчанням через відповідні освітні заклади [9, арк. 118].

Із лютого 1944 р. в регіоні поступово стала відновлюватися робота загальноосвітніх навчальних закладів. Розпочали навчання 395 початкових, 70 – семирічних і дві – середні школи. За шкільні парти сіло близько 30 000 учнів. Труднощі з виконанням закону про всеобуч у середині 1944 р. існували в прифронтових районах (Морочнянському, Червоноармійському, Рафалівському, Демидівському, Козинському, Висоцькому). Мешканців цих районів відселено, а шкільне навчання тут не здійснювалось. На заваді відновлення освітніх закладів ставали також політичні чинники, а саме відкрите протистояння ОУН із радянськими органами влади. У Рокитнівському, Клесівському, Володимирецькому, Степанському, Деражнянському районах представники українського націоналістичного підпілля зривали відновлення роботи радянських шкіл. Траплялися випадки, коли вони виводили дітей до лісу, щоб перешкодити проведенню перепису, нищили списки учнів. У Рокитнівському районі спалили два шкільні приміщення, що були повністю відремонтовані [10, арк. 36–37].

Із початку 1944/1945 навчального року тривало розширення шкільної мережі й зростання учнівського контингенту. Найшвидше відновили навчання початкові навчальні заклади, що зумовлено наявністю значної кількості дітей, які ніколи не відвідували школи, а також тих із них, навчання яких перервала війна. Саме учні початкових класів склали левову частку із загальної кількості учнів навчальних закладів – 81 тис. 025 із 86 тис. 369. Наповнюваність початкових шкіл була вкрай нерівномірною. Наприклад, у Клесівському районі в дев'яти навчальних закладах навчався 391 учень – у середньому по 43 дитини в школі, а в Тучинському районі при тій самій кількості початкових шкіл оволодівали знаннями 1 тис. 184 школярі, що становило вже в середньому 209 учнів на школу.

У перші повоєнні роки в шкільній мережі спостерігали безумовну перевагу початкових шкіл над семирічними й середніми. У 1944/1945 навчальному році в Ровенській області відкрилися 72 семирічні та лише сім середніх шкіл. Ці заклади потребували відповідного матеріально-технічного забезпечення й, насамперед, кваліфікованих освітніх кадрів, яких катастрофічно бракувало. Як наслідок, низка районів області (Клесівський, Костопільський, Рокитнівський і Степанський) не мала жодної семирічної школи, а у Висоцькому, Володимирецькому, Деражнянському, Дубровицькому й Олександрівському відкрито по одній семирічній школі. У семи середніх навчальних закладах, що працювали в Березнівському, Вербському, Дубнівському, Клеванському, Межирицькому, Ровенському та Степанському районах, училося всього 169 учнів [11, арк. 665].

Протягом 1945/1946 навчального року шкільна мережа зросла на 201 школу. Проте вона все ще не досягла планового рівня. Це відзначало й Міністерство освіти УРСР, що було незадоволене показниками розгортання мережі семирічних шкіл, адже в Ровенській області (поряд із Дрогобицькою, Волинською, Станіславською) вони були одні з найгірших. Тільки дев'ять із 30 районів області задовільно реалізовували закон «Про загальне обов'язкове навчання» [12, арк. 2–5].

Скромні досягнення в перші повоєнні роки простежено щодо виконання плану учнівського контингенту: школи відвідували тільки 54 % школярів від запланованого, а в 5–7 класах ситуація була ще драматичнішою: навчання охоплено лише 39 % учнів [13, арк. 20]. У цілому в 1945 р. в області все ще залишалися поза школою 28 тис. 846 дітей [14, арк. 125]. У побуті післявоєнного часу з'явилося поняття «переростки» – діти, які в період війни не навчалися і вперше сіли за парти лише в 9–11 років. Наприклад, на початок 1948/1949 навчального року учнями перших класів стали 2 тис. 642 дитини, яким виповнилося дев'ять років, і 300 тих, які на перше вересня 1948 р. були десятирічними чи старшими [15, арк. 148]. Семирічні загальноосвітні заклади такі учні закінчували вже повнолітніми. Тільки в школах міста Рівного в 1949 р. школярів 18 років і старших нараховувалося 138 осіб (3 % від загальної кількості учнів) [16, арк. 37]. Ключовою ж проблемою для підлітків, які закінчили початкову школу, стала відсутність у багатьох населених пунктах області семирічних шкіл, де б вони змогли продовжити навчання.

Відсутність динаміки в зростанні учнівського контингенту в повоєнні роки пояснювалася також різноманітними переселенськими акціями й депортаціями, що їх здійснювали протягом другої половини 1940-х р. на Західній Україні. Такими заходами стало виселення чехів із Ровенської області в 1947 р. відповідно до підписаної угоди про «обмін» населенням між СРСР і Чехословаччиною. Основний масив чеського населення сконцентровано в тринадцяти районах області. Майже 20 тис. мешканців цих районів переселено до Чехословаччини [17, с. 68]. Найбільша ж депортація населення

із Західної України відбулася в жовтні 1947 р. Вона увійшла в історію під назвою операція «Захід» і була проведена для ліквідації оунівського підпілля [18, с. 340]. У ході операції з Ровенської області підлягали виселенню 3 тис. 818 родин, загалом 13 тис. 006 осіб. Згідно з офіційними даними, що містяться в «Довідці про кількість виселеного контингенту з території України на період 1944–1948 рр.» зазначається, що органами Держбезпеки СРСР з Ровенської області вислано 3 тис. 829 сімей учасників націоналістичного підпілля, загалом 11 тис. 563 особи [19]. Як наслідок, протягом 1947/1948 навчального року школи Ровенської області залишили 8 тис. 845 учнів [15, арк. 12].

Переселенські рухи тривали й на початку 1950-х рр. Отже, лише протягом третьої чверті 1950/1951 навчального року з навчальних закладів області вибуло 3 тис. 911 учнів, а протягом наступного 1951/1952 навчального року виїхали ще 21 тис. 949 школярів, із них 47 % мігрували з родинами до Ростовської області Російської федерації, Херсонської, Одеської, Кіровоградської областей УРСР. Прибуло ж до області лише 4 тис. 928 дітей [20, арк. 5].

Труднощі у виконанні закону про всеобуч зумовлювалися передусім кадровим дефіцитом, браком шкільних приміщень, незадовільним матеріальним станом учнів [12, арк. 6]. Дефіцит освітян після війни змусив Міністерство народної освіти УРСР збільшити навантаження класів учнями й довести його до 40–45 дітей для початкових класів і 30–35 учнів – у 5–10 класах. Утім, у Соснівському, Дубровицькому, Висоцькому районах краю кількість учнів в одному класі сягала до 42–51 особи [15, арк. 133].

Загалом, протягом повоєнного двадцятиліття шкільна мережа області зазнала суттєвих змін. Кількісні показники закладів народної освіти в регіоні усталились із 1948 р. і становили трохи більше 900 шкіл. У наступні роки їх чисельність коливалась у межах загальної статистики. Натомість із середини 1950-х р. сталися істотні якісні зрушення в складі початкових, семирічних і середніх шкіл. Якщо в 1945/1946 навчальному році частка початкових навчальних закладів у системі освіти області становила 86 %, семирічних – 11 %, середніх – 3 % [21, арк. 155], у 1955/1956 навчальному році 65 % – початкові, 30 % – семирічні (із 1959 року – восьмирічні) і 5 % – середні школи [22, арк. 88], то в 1964/1965 навчальному році ці показники сягали 41; 45 і 13 % [23, арк. 1]. При цьому в обласному центрі вже з початку 1950-х рр. не було жодної початкової школи [24, арк. 43]. Зменшення удвічі кількості початкових закладів і зростання майже в чотири рази мережі семирічних шкіл пояснюється, насамперед, упровадженням у січні 1949 р. норми про загальне обов'язкове семирічне навчання, прийнятої рішенням XVI з'їзду КП(б)У [25, с. 201], покращенням матеріально-технічної бази та підвищенням освітнього цензу педагогів. Поява нових семирічних навчальних закладів, зазвичай, здійснювалася через реорганізацію наявних початкових шкіл. Такі заходи не передбачали особливих витрат на будівництво шкільних приміщень, оскільки переважно використовувалися класні кімнати початкових шкіл. Потрібно зазначити, що реорганізація початкових у семирічні школи мала системний характер. Розпочавшись у 1946 р., її пік припав на 1950-й р., коли 140 початкових шкіл були перетворені в семирічні [22, арк. 207].

Позитивною була динаміка росту середніх шкіл в області. У 1945/1946 навчальному році їх нараховувалося 34, у 1949/1950 – 50, у 1955/1956 – 101, у 1964/1965 – 125 [23, арк. 125]. До організації таких закладів ставились особливі вимоги: розміщення в окремих будинках, наявність відповідних навчальних (фізичних, хімічних, біологічних тощо) кабінетів, обладнання й кваліфікованого вчительського складу. При цьому очевидним було домінування десятирічок у місті Рівному та районних центрах. У сільській місцевості переважали початкові та семирічні (згодом – восьмирічні) школи.

Протягом досліджуваного періоду спостерігали зміни в структурі чисельності учнівського контингенту освітніх навчальних закладів. Із початку 1960-х рр. наймасовішими стали восьмирічні школи, що навчали близько половини дітей шкільного віку. До 1964/1965 навчального року школярі середніх шкіл становили вже 40,5 % (68 тис. 765 осіб) від загальної кількості учнів. І тільки 8,9 % (15 тис. 152 особи) учнів здобували освіту в початкових школах [26, арк. 30].

Розширення шкільної мережі в Ровенській області дало можливість відвідувати школу більшості дітей шкільного віку, адже протягом першої повоєнної п'ятирічки до 1950 р. учнівський контингент збільшився на 67 тис. 050 – до 165 тис. 773 учнів [27, арк. 28]. Проте головне завдання – виконання закону про всеобуч – на цьому етапі реалізоване не було: 2,7 % дітей шкільного віку (7 – 15 років) у 1950 р. лишалися не охопленими навчанням. Архівні дані свідчать, що в наступні роки простежено тенденцію до зростання цієї категорії дітей (табл. 1). Зокрема, у 1951/1952 навчальному році в

області не відвідували школи й не навчалися в інших навчальних закладах 4411 осіб шкільного віку, у 1958/1959 – 7320, 1960/1961 – 7 917, у 1964/1965 навчальному році – 3627 дітей.

Важке матеріальне становище сімей, відсутність елементарного одягу й взуття значно ускладнювали доступ дітей до навчання. У спогадах про своє школярство Володимир Серета, колишній учень Ставківської початкової школи, писав: «Дві зими ходив до школи майже босий. В школі ж було так холодно, що аж чорнило замерзло, а пальці не могли втримати ручку. Одного разу до нас приїхало керівництво з районного відділу освіти. Мене викликали до дошки. Гості, звичайно, помітили мої босі ноги. Через тиждень мені привезли з району новісінькі черевики» [32, с. 38].

Таблиця 1

Дані про дітей, які не відвідували загальноосвітні навчальні заклади

Навчальний рік	1951/1952	1958/1959	1960/1961	1964/1965
Усього дітей шкільного віку	161 240	170 490	146 972	173 044
Не навчаються в школі й в інших навчальних закладах	4411	7320	7917	3627
Діти, які не навчаються в школі, %	2,7	4,2	5,3	2,1
Із них ніколи не відвідували школу	931	303	518	438

Джерело: 28, арк. 36; 29, арк. 49; 30, арк. 20; 31, арк. 76.

Для підтримки школярів, родини яких не могли забезпечити дітей, при кожній школі створювали фонд усеобучу та розробляли систему патронату малозабезпечених учнів. Фонд формувався залученням коштів громадськості, підприємств, зібраної та реалізованої учнями макулатури, металобрухту, реалізації продукції шкільних дослідних ділянок, коштів за здані лікарські рослини та насіння дерев, проведені платні концерти й виставки, які організували діти. У сільських школах близько третини фонду усеобучу формували за рахунок місцевих колгоспів, які в обов'язковому порядку повинні відраховувати кошти. Як підсумок, у 1956 р. школи області утворили фонд, що становив 1 млн 5 тис. 268 крб. Допомогу одягом, взуттям, продуктами харчування отримали 5 тис. 806 школярів [33, арк. 33]. Після ухвалення Радою Міністрів УРСР постанови від 25 листопада 1959 р., за якою фонд усеобучу мав поповнюватись і за рахунок надходжень із бюджету в розмірі не менше ніж 1 % обов'язкових надходжень від колгоспів, профспілок та кооперативних організацій, фонд усеобучу зріс майже на половину.

Складнішою була ситуація з виконанням закону про усеобуч у північних районах області. Наприклад, у 1950 р. в Березнівському районі не відвідували школу 1217 дітей, у Володимирецькому – 995, у Сарненському – 914 [15, арк. 112]. У Зарічненському районі, що був найвіддаленішим від обласного центру, Кухітсько-Вольську семирічну школу відвідувало лише 33 % учнів [22, арк. 207]. Першорядними причинами такого стану стала віддаленість шкіл від місця проживання дітей та невелика кількість інтернатів при школах (гуртожитків), де б учні мешкали протягом навчального тижня. Протягом десятиріччя чисельність таких інтернатів зростає втричі, проте вони все ще не забезпечували потреби в них (табл. 2).

Таблиця 2

Мережа інтернатів (гуртожитків) при загальноосвітніх школах Рівенської області

Рік	1945/1946	1950/1951	1955/1956	1960/1961
Усього шкіл	879	968	943	984
Кількість інтернатів при школах	5	39	89	109
Кількість учнів, які проживали в інтернатах при школах	58	812	1948	2713

Джерело: 15, арк. 75; 34, арк. 45; 35, арк. 17.

Недостатня кількість інтернатів спонукала органи влади організувати підвіз дітей із віддалених сіл. У 1954 р. за планом передбачено підвіз школярів до 195 навчальних закладів області, фактично

ж лише 27 шкіл регіону доставляли 260 учнів [36, арк. 196]. У Соснівському, Острозькому, Клеванському, Висоцькому й Дубровицькому районах підвіз школярів не здійснювався, оскільки місцеві колгоспи (саме на них покладалася ця функція) не мали для цього технічних можливостей [36, с. 199]. До 1960-го р. підвіз 3100 школярів організували вже 185 навчальних закладів регіону.

Закон «Про загальне обов'язкове навчання» вдалося реалізувати на початку 1960-х рр. Згідно з офіційними даними, у 1961/1962 навчальному році всі діти шкільного віку були охоплені навчанням.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, значним досягненням радянської влади у сфері шкільництва в Ровенській області стало охоплення всіх дітей шкільного віку навчанням. Найбільші труднощі з реалізацією цього завдання виникали в північних районах області, існували прогалини в організації роботи інтернатів при школах та підвозі учнів із віддалених сіл.

Джерела й література

1. Присяжнюк К. Ф. Новий етап в розвитку радянської школи на Україні / К. Ф. Присяжнюк. – Київ : Рад. шк., 1966. – 121 с.
2. Завадська О. Я. Школи України в період перебудови системи народної освіти / О. Я. Завадська. – Київ : [б. в.], 1964. – С. 25–30.
3. Завадская О. Я. Развитие общеобразовательной школы УССР в период строительства социализма / О. Я. Завадская. – Киев : [б. и.], 1968. – С. 54–58, 59–62.
4. Грищенко М. С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965) / за ред. С. А. Литвинова ; М. С. Грищенко. – Київ : Рад. шк., 1966. – 260 с.
5. Логвиненко О. Загальнообов'язкова освіта в Україні: досвід і проблеми 50–60-х рр. ХХ ст. / О. Логвиненко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – 2007. – С. 375–386.
6. Сворах С. Д. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944–1964 рр.) / С. Д. Сворах. – Київ : Правда Ярославичів, 1998. – 239 с.
7. История Советской конституции (в документах). 1917–1956 / сост. А. А. Липатов, Н. Т. Савенков ; общ. ред. А. А. Студеникина. – Москва : Госюриздат. 1957. – 1046 с.
8. Павлович О. В. Перебудова шкільної освіти в західних областях України: 1939–1940 рр. / О. В. Павлович // Науковий вісник Волинського університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 1. – С. 89–94.
9. Державний архів Рівненської області (далі – Держархів Рівненської обл.), ф. Р-204, оп. 4, спр. 2.
10. Центральний державний архів громадських організацій України, ф. Ф-1, оп. 73, спр. 236.
11. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 47.
12. Центральний державний архів громадських організацій України, ф. Ф-1, оп. 73, спр. 291.
13. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 53.
14. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 92.
15. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 108.
16. Держархів Рівненської обл., ф. Р- 329, оп. 3, спр. 41.
17. Борщевич В. Виселення чехів з Рівненщини: причини, масштаби, наслідки / В. Борщевич // Друга світова війна і доля народів України : тези доп. Третьої всеукр. наук. конф. – Київ : Зовніш-торгвидав, 2008. – С. 68–70.
18. Бажан Олег Операція «Захід»: до 75-річчя депортації населення Західної України у віддалені райони СРСР / Бажан Олег // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – 2013. – С. 338–347.
19. ГДА СБУ Довідка про кількість сімей, виселених із західних областей України станом на 24.00. 23 жовтня 1947 р., ст. 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=299>
20. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 252.
21. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 377.
22. Центральний державний архів громадських організацій України, ф. Ф-1, оп. 73, спр. 631.
23. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 498.
24. Держархів Рівненської обл., ф. Р-329, оп. 3, спр. 144.
25. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. : Ровенська область / ред. кол. : Мяловицький А. В. (голова редкол.), Баєва Н. А., Бугайов О. Т. та ін. – Київ : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. – 680 с.
26. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 687.
27. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 167.
28. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 208.
29. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 371.
30. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 438.
31. Держархів Рівненської обл., ф. Р-454, оп. 3, спр. 442.

32. Карпюк А. Ставок: село на сторінках історії : [історико-краєзнавче видання] / А. Карпюк, Н. Захожа. – Костопіль : ЗАТ «Костопільська друкарня», 2010. – 76 с.
33. Держархів Рівненської обл., ф. Р – 2, оп. 4, спр. 500.
34. Центральний державний архів громадських організацій України, ф. Ф-1, оп. 73, спр. 629.
35. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 624.
36. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2, оп. 4, спр. 377.

Машенко Наталя. Введение всеобщего обязательного образования в Ровенской области в послевоенное время. Рассматривается процесс введения в Ровенской области всеобщего обязательного образования в послевоенные годы. На основании архивных документов исследовано состояние грамотности населения, особенности развития школьной сети и ее преобразования в середине 1950-х гг., изменения в численности школьного контингента. Установлено, что основными причинами невыполнения закона стали материальные трудности школьников, отдаленность школ от мест проживания учеников, недостаточное количество интернатов при школах, неналаженность подвоза учеников к общеобразовательным учреждениям. В полном объеме закон о всеобщем образовании в Ровенской области был выполнен в начале 1960-х гг.

Ключевые слова: всеобщее обязательное образование, школьная сеть, школьный контингент, Ровенская область.

Mashchenko Natalia. Induction of Mandatory Education in Rivne Region in Postwar Period. In article recreated the process of introduction mandatory education in Rivne region in postwar period. We explored the educational state in region, features of school system building and its transformation in the middle of 1950th, changes in pupil contingent, based on archive date. It was found, that main reasons connected with law failure were schoolers financial difficulties, remoteness of schoolers from place of living, lack of boarding schools and mistakes in pupils transportation to the schools. The law of mandatory education was realized on full at the beginning of 1960th.

Key words: mandatory education, school system, student contingent, Rivne region.

Статтю подано до редколегії
21.03.2017 р.

УДК 261.7(477):94(477)«19

Ігор Пхиденко

Політика комунізації школи в період 70-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст.

У статті розглянуто організаційні заходи щодо реалізації політики комунізації школи в Україні. Проаналізовано систему посилення компартійного керівництва шкільною освітою, що перетворювало її в ідеологічне знаряддя правлячого тоталітарного радянського режиму.

Ключові слова: комунікація, школа, освіта, компартія, ідеологія, державна політика, радянська система освіти.

Постановка наукової проблеми та її значення зумовлюються, насамперед, її актуальністю. Школа – один із найважливіших факторів розвитку суспільства. Вона охоплює в молодому віці більшість населення, відіграючи визначальну роль у формуванні ідеологічних, політичних та культурних засад й орієнтирів. Наша недавня історія – це прекрасний приклад до розкриття механізмів насадження моноідеології тоталітарного, комуністичного штибу через систему шкільної освіти, що не відповідало інтересам більшості людей, із погляду розвитку демократичного, громадянського суспільства в Україні.

Аналіз досліджень цієї проблеми включає історіографію, що переважно складалася в радянський період, коли існував певний стандартний стереотип історичного пізнання, зумовлений ідеологічними вимогами та політичною цензурою. Відтак варто відзначити як колективні розвідки, так і праці окремих авторів, як-от: «Бойовий загін ленинської партії» [1], «Марксистско-ленинское образование учителей: опыт и проблемы» [2], «Основные направления перестройки системы политической учебы трудящихся» [3], О. В. Кузьмінця [4], В. М. Курила [5] й ін.